

Posudek disertační práce Mikuláše Čtvrtníka

Duchové dějiny v kontextu české a evropské historiografie 19. a 20. století

(Ústav českých dějin FF Univerzity Karlovy 2015, 370 s.)

Disertační práce Mgr. Mikuláše Čtvrtníka *Duchové dějiny v kontextu české a evropské historiografie 19. a 20. století* je ambiciózní studií, která si klade za cíl postihnout jednu z vývojových tendencí historiografie a historického myšlení posledních dvou století. *Duchové dějiny* se pro autora stávají zorným úhlem, z něhož nahlíží problematiku historického poznání, historické vědy a historického myšlení. Disertační práce je vybudována na vynikající heuristické základně, což dokazuje nejen úctyhodný seznam použité literatury, ale především excelentní a funkční poznámkový aparát. Současné představy o parametrech vědecké práce autor naplňuje mj. i tím, že je schopen reflektovat původní cizojazyčnou literaturu, která svým obsahem často klade na porozumění a interpretaci velmi vysoké nároky. Samozřejmostí je pro Mikuláše Čtvrtníka neobyčejně kultivované vyjadřování, a v neposlední řadě i tolik potřebná *čtivost*, která však bývá u teoretických textů tohoto typu často spíše výjimkou.

Architektura disertační práce se zakládá na důkladné znalosti díla Zdeňka Kalisty, jemuž se autor věnuje již v delší časové perspektivě a o němž publikoval nejednu studii. Tentokrát vřazuje Čtvrtník Kalistovo dílo do stále širších a širších kontextů, a to ve smyslu diachronním i synchronním. Vychází z Kalistova pojetí *duchových dějin* tak, jak se odráží v jeho textech, a konfrontuje je jednak s příbuznými zahraničními historiografickými směry 20. století (německá *Geistesgeschichte*, *intellectual history*, kulturní dějiny, dějiny mentalit, dějiny pojmů), jednak s reprezentativními personami české pogollovské historiografie (J. Pekař, B. Mendl, E. Stein, F. Kutnar). Oceňuji zejména tuto schopnost autorova širokého vidění zkoumané a vykládané problematiky, neboť nesleduje pouze ty skutečnosti, které s duchovými dějinami přímo souvisejí, ale rovněž tendence, které je doplňují a umožňují nám uvědomit si jisté souvislosti a především specifičnost tohoto směru historického bádání a myšlení. Při zdařilých komparacích hledá nejen shody, ale i rozdíly a především se ptá po jejich příčinách, tak je tomu např. u konfrontace a následné komparace s pojetím Dvořákovým.

Za jednoznačný klad disertační práce považuji časový přesah na jedné straně směrem do historického myšlení 18. století, kdy Čtvrtník poukazuje na jisté anticipace např. v souvislosti s dílem Vicovým nebo koncepcemi Herderovými, na druhé straně směrem k současnosti, kde se zcela seriózně a bez emocí zamýšlí nad současným neutěšeným stavem duchových dějin v kontextu české a německé historiografie, který navíc nabývá zcela zřetelných kontur ve světle anglofonních intelektuálních dějin, a případnými perspektivami tohoto studia směrem do budoucna. Ocenit je

třeba rovněž interdisciplinární přesahy směrem k filozofii a archivnictví, které jsou v práci velmi zřetelné, (v případě archivnictví je jim dokonce věnován jeden ze dvou samostatných exkurzů v závěru disertace), i v lehkých a slaběji artikulovaných náznacích pak rovněž přesahy k teorii jazyka a sociologii. Poněkud postrádám vztahy dějin duchových k soudobé psychologii, což však míním jen jako pouhý podnět k zamyšlení a další práci, nikoli jako výtku zásadního významu.

Disertační práci Mikuláše Čtvrtníka vnímám jako pevně sevřený celek, při jehož čtení se před námi vynořují otázky, související i zcela nové, ke cti autora budiž řečeno, že v dalším výkladu (kapitolách, podkapitolách a jejich částech) na mnohé z nich nabízí odpověď. Nelze než souhlasit s tím, že do centra svého badatelského zájmu postavil dnes nepochybně okrajový a do značné míry i opomíjený směr historického bádání, který je však neobyčejně inspirativní. Jeho zaujetí pro věc je zcela evidentní a sympatická je i skutečnost, že jej neskrývá. Autorsky cenná jsou místa, kdy nechává čtenáře nahlédnout do svých úvah, místo co by mu pouze předestřel závěry, k nimž došel. Nepochybně se zde nanejvýš přínosným způsobem projevila role jeho subjektu.

Autorovi dávám ke zvážení, zda by v případě publikování, které je jistě nanejvýš žádoucí a nejen v kontextu české historiografie potřebné, nebylo vhodné doplnit bibliografii o sborník *Francouzská inspirace pro společenské vědy v českých zemích* (CeFReS Praha, 2003), jehož některé studie (zejména: Nodl, *Otázky recepce francouzské historiografie v českém prostředí: totální dějiny, dlouhé trvání a mentality*; Horský, *Pojmoslovný aparát českého dějepisectví mezi „francouzským“ a „německým“ stylem dějzpytného myšlení*) se přímo dotýkají minimálně širšího kontextu historické vědy, který ve své práci tak obratně reflektuje. Stejně tak doporučuji nečíslovat úvod a neztotožňovat jej s první kapitolou práce, výsledek je zbytečně matoucí (šest nebo sedm kapitol?). A konečně bych se přimlouvala, aby v případě publikování autor do textu publikace zařadil výraznější závěr, který by lépe korespondoval s šíří a kvalitou předcházejícího textu. Domnívám se, že autor by měl lépe „prodat“ výsledky svého badatelského úsilí.

Při diskusi u obhajoby disertační práce by se mohl Mgr. Čtvrtník vyjádřit k tomu, do jaké míry reflektují duchové dějiny dynamiku historického dění a zda v některých jejich projevech, např. rovněž u Kalisty, můžeme spatřovat jisté názvuky rozlišení velmi málo proměnných a naopak rychle se měnících historických faktů/procesů. Mám na mysli, zda se lze setkat s jistými anticipacemi např. pozdější Braudelovy strukturace historického času, o níž se ostatně autor ve své práci zmiňuje.

Druhou otázku pak směřuji k historickému myšlení a vědeckému dílu Františka Kutnara, konkrétně k dílu *Tvář české vesnice v minulosti*, kde se autor zabývá rovněž víceméně konstantními prvky myšlení venkovského lidu. Zajímalo by mě, zda by bylo možné Kutnarem vykládaná rezidua myšlenkového obsahu předcházejících epoch, projevující se ve všech součástech života venkovského lidu, chápat jako projevy, jež by náležely právě do teritoria duchových dějin.

A konečně vznáším dotaz po terminologii duchových dějin. Ačkoli se této problematice autor nejednou dotýká, a to především v souvislosti s jednotlivými osobnostmi a jejich teoriemi, nedává jednoznačnou odpověď na otázku, zda duchové dějiny disponují/disponovaly ustáleným pojmovým aparátem, popř. zda jednotliví historikové duchových dějin měli vlastní/autorský terminologický aparát. Obdobný dotaz by mohl směřovat k metodologii, ačkoli té se autor výrazněji dotýká rovněž v obou závěrečných exkurzech.

Disertační práci Mikuláše Čtvrtníka považuji za velmi zdařilou, inspirativní a potřebnou. Jsem toho názoru, že doktorand dalece přesáhl obvyklé požadavky kladené na kvalifikační práce tohoto typu, a proto jeho disertaci velmi ráda doporučuji k obhajobě.

PhDr. Veronika Středová, Ph.D.

V Hradci Králové 26. října 2015.